



بررسی مهارت‌های اجتماعی در نوجوانان با آسیب شنوایی

ساجده سادات صفوی ریزی^۱، محمد عاشوری^{۲*}

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد روان‌شناسی و آموزش افراد با نیازهای خاص، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی،

دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

۲- دانشیار گروه روان‌شناسی و آموزش افراد با نیازهای خاص، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه اصفهان،

اصفهان، ایران

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی مهارت‌های اجتماعی در نوجوانان با آسیب شنوایی بود. این پژوهش از نوع توصیفی و مروری بوده است. آسیب شنوایی یکی از پیچیده‌ترین آسیب‌های حسی محسوب می‌شود که همواره پیامدهای منفی بسیاری برای فرد ایجاد می‌کند. کودک با آسیب شنوایی به دلیل نقص حسی و یا تفسیر اشتباه اطلاعات محیطی در معرض انزوا و طرد قرار دارد و در پی آن به دلیل کاهش تعامل با جامعه و همسالان در طول رشد، مهارت‌های اجتماعی او کمتر توسعه می‌یابد. پژوهش‌های زیادی در رابطه با مشکلات زبان و گفتار در رابطه با نوجوانان با آسیب شنوایی انجام گرفته ولی کمتر به مبحث مهارت‌های اجتماعی رشد نیافته به‌عنوان پیامدی ثانویه از آسیب شنوایی پرداخته شده است. مهارت اجتماعی به‌عنوان موضوعی کلیدی در طی رشد و تحول هر فرد با آسیب شنوایی مطرح است که نقص در آن سبب ایجاد مشکلات ارتباطی، رفتاری، تحصیلی و اجتماعی است. مهارت‌های اجتماعی پایین با سلامت روان‌شناختی آسیب‌دیده، بزهکاری و رفتارهای ضداجتماعی در بزرگسالی ارتباط دارد. به همین منظور پرداختن به این موضوع، شناسایی پیامدها و در نهایت ارائه راهکار برای بهبود مهارت اجتماعی نوجوانان با آسیب شنوایی از اهمیت زیادی برخوردار است.

واژگان کلیدی: مهارت‌های اجتماعی، آسیب شنوایی، کم‌شنوا، ناشنوا



مقدمه

کودک کم‌شنوا به کودکی گفته شده که میزان افت شنوایی وی ۲۵ تا ۹۰ دسی‌بل است و قادر خواهد بود با استفاده از وسایل کمک شنوایی از باقی مانده‌ی خود بهره‌بردار (عاشوری، ۱۴۰۰). بر اساس آمار میزان شیوع آسیب شنوایی مادرزادی حدود یک تا شش نفر در هر هزار تولد زنده است (Szarkowski and Toe, 2020) همچنین شیوع کم‌شنوایی در نوزادان در مراکز استان‌های ایران ۴/۷ در هر هزار نفر است (فیروزبخت، ۱۳۸۶). انتشار گزارش جهانی شنوایی در سال ۲۰۲۱ توسط سازمان بهداشت جهانی (WHO) نشان داد که در حال حاضر بیش از ۱/۵ میلیارد نفر در سراسر جهان تحت تأثیر آسیب شنوایی هستند که پیش‌بینی می‌شود تا سال ۲۰۵۰ به ۲/۵ میلیارد نفر افزایش یابد. کم‌شنوایی سبب پیامدهای منفی زیاد و مادام‌العمر از جمله مشکلات روان‌شناختی است (Emmett et al, 2023). کودکان کم‌شنوا در نوجوانی نیز با چالش‌های زیادی مواجه خواهند شد (عاشوری و نجفی، ۱۴۰۰).

دوران نوجوانی و تحولات آن نقش زیادی در رشد شخصیت هر فرد دارد. نوجوان در این دوره با شک و تردید، نگرانی و اضطراب، تنش، طرد و بسیاری دیگر از فرایندهای شناختی روبه‌روست؛ بنابراین یک نوجوان بسیار آسیب‌پذیر بوده و نیازمند توجه بیشتری است (Esnaola et al, 2020) در این شرایط آسیب شنوایی مشکلات مضاعفی بر چالش‌های کلی دوران نوجوانی اضافه خواهد کرد. همان‌طور که بیان شد مرحله‌ی نوجوانی دوران تحولات سریع بوده ولی تأثیر آسیب شنوایی بر این تحولات کمتر مورد بررسی قرار گرفته است (Tsimpida et al, 2018; meyer et al, 2013). افت شنوایی یادگیری، رشد مهارت‌های شخصی، مهارت‌های رفتاری و همچنین مهارت‌های اجتماعی فرد را با مشکل روبه‌رو می‌کند و مشکلاتی را هم برای فرد و هم خانواده او ایجاد می‌کند. (Davids et al, 2021). فاصله بین انتظارات و واقعیت‌ها که توسط والدین احساس می‌شود موجب سردرگمی و آزرده‌گی آنها و همچنین نوجوانان کم‌شنوای آنان خواهد شد (Terlektsi et al, 2021)؛ بنابراین، والدین نوجوانان با آسیب شنوایی در روابط و تعاملات خود با فرزندشان با چالش‌های فراوانی روبه‌رو هستند که منجر به استرس والدین، کاهش سازگاری آنها و عملکرد ضعیف در برابر چالش‌های زندگی روزمره است (Rieffe et al, 2018).

مهارت‌های اجتماعی به رفتارهایی گفته می‌شود که برای انجام وظایف اجتماعی نظیر تعامل با افراد (گفتگو، ایجاد دوستی یا بازی با همسالان) ضروری است (Gresham, 2016). این مهارت‌ها جنبه‌هایی مهم و حیاتی از رشد هستند که به فرد کمک می‌کنند تا در جامعه رفتار و عملکرد شایسته‌ای داشته باشد (Gillis et al, 2023). مهارت اجتماعی پایین اغلب موجب ارتباطات بین فردی آشفته، پرخاشگری و انزوا شده و فرد را در معرض خطرات سلامت جسمانی و روانی در طولانی مدت قرار می‌دهد (Deming, 2017). به‌طور کلی با توجه به شرایط حساس و چالش‌های دوران نوجوانی



به خصوص در حوزه نوجوانان با آسیب شنوایی و اهمیت این دوران در تثبیت کلی شخصیت و سازگاری آن در بزرگسالی، بررسی این موضوع از اهمیت بالایی برخوردار است.

روش تحقیق

این پژوهش از نوع توصیفی و مروری می باشد. برای گردآوری مطالب و اطلاعات موجود در زمینه‌ی مهارت‌های اجتماعی نوجوانان با آسیب شنوایی از مقاله‌های موجود در پایگاه‌های علمی داخلی شامل پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی، مگیران و نورمگز و همچنین پایگاه‌های علمی خارجی شامل پایگاه‌های علمی الزویر، اسکوپ، پروکواست، گوگل اسکولار و مدلاین استفاده شد. لازم به ذکر اسن که این پایگاه‌ها به دلیل دارا بودن منابع معتبر علمی انتخاب شدند. واژه‌های کلیدی جست‌وجو شده شامل مهارت‌های اجتماعی، نوجوانان با آسیب شنوایی، ناشنوا و کم‌شنوا بود. در مجموع از ۳۴ مقاله که طی سال ۲۰۰۲ تا ۲۰۲۳ به چاپ رسیده بودند استفاده شد. لازم به ذکر است مطالب وبلاگ‌ها و سایت‌های غیر معتبر درباره عنوان پژوهش شرایط ورود به پژوهش را نداشتند. اطلاعات حاصل از این منابع علمی معتبر، مورد بررسی، تحلیل، تفسیر و نتیجه‌گیری قرار گرفت که نتایج حاصل از بررسی این مقاله‌ها در ادامه گزارش شده است.

یافته‌ها

به‌طور حتم کم‌شنوایی یکی از علل مهم در کاهش کیفیت زندگی و ایجاد محدودیت در روابط اجتماعی است که به دنبال آن مهارت‌های اجتماعی فرد نیز به‌طور منفی تحت تأثیر قرار می‌گیرند (عاشوری و جلیل آبکنار، ۱۳۹۵). مهارت‌های اجتماعی نقش مهمی در زندگی داشته زیرا به فرد کمک می‌کند تا در یک زمینه اجتماعی معین، تعامل و عملکرد مؤثر داشته باشد و با موفقیت آموزشی، سازگاری روانی، توانایی‌های مقابله‌ای و اشتغال مرتبط است (Padhy and Hariharan, 2023).

پژوهش‌ها نشان می‌دهند کودکان و نوجوانان با آسیب شنوایی به دلیل کاهش ارتباطات، مهارت‌های اجتماعی پایین‌تری نسبت به سایر همسالان عادی دارند (حسن‌زاده و همکاران، ۱۳۹۸). مهارت‌های ارتباطی کودکان و نوجوانان با آسیب شنوایی بسیار مهم است؛ زیرا رشد اجتماعی و عاطفی آن‌ها می‌تواند تحت تأثیر مشکلات در برقراری ارتباط باشد همچنین تأثیر کم‌شنوایی بر رفتار در کودکان و نوجوانانی که مهارت‌های ارتباطی بهتری دارند، کمتر گزارش شده است (Laugen et al, 2017). شواهد نشانگر این نکته است که مهارت‌های اجتماعی به‌طور بالقوه نقشی حفاظتی در برابر تهدیدات و پیامدهای نامطلوب زندگی برای نوجوانان ناشنوا یا کم‌شنوا ایفا می‌کند (Duncan et al, 2021).

علاوه بر این مهارت‌های اجتماعی کیفیت و رضایت از زندگی را در کودکان و نوجوانان کم‌شنوا افزایش می‌دهد، به آن‌ها کمک می‌کند تا روابط سازنده داشته باشند و از این طریق سلامت روان آن‌ها را افزایش می‌دهد، همچنین خودآگاهی، توانایی کار در قالب فعالیت گروهی و ارتقای مهارت‌های ارتباطی از جمله پیامدهای مفید مهارت اجتماعی



در این گروه از افراد است (Pfeffer, 2012) و علاوه بر ارتقای روابط و کیفیت زندگی اجتماعی، سبب بهبود مهارت‌های تحصیلی نوجوانان با آسیب شنوایی نیز خواهد بود (Morris, 2002)، زیرا تحقیقات متعددی نشان داده‌اند عدم آموزش مهارت‌های اجتماعی و کمبود آن در دانش آموزان با نیاز ویژه، باعث ایجاد مشکلات یادگیری و افت تحصیلی خواهد شد که در نهایت مانعی بزرگ بر سر پیشرفت تحصیلی آنان است (Ray & Elliott, 2006).

دلایل متفاوتی برای نقص مهارت‌های اجتماعی در نوجوانان با آسیب شنوایی وجود دارد. کودکان و نوجوانان با آسیب شنوایی به دلیل تفسیر نادرست اطلاعات محیطی در کلاس درس و مکان‌های دیگر اطلاعات اجتماعی را نادرست تفسیر می‌کنند (Mcgray et al, 2015). همین موضوع شروعی بر شکل‌گیری مشکلات عاطفی و اجتماعی است (Netten et al, 2015). پژوهش‌ها بیان می‌کنند نقص در زبان گفتاری و شنیداری میانجی‌های مؤثری بر رفتار این دسته از کودکان و نوجوانان هستند (Stevenson et al, 2011). همچنین زبان بیانی و حالت بدن نامناسب در کودکان و نوجوانان با آسیب شنوایی توانایی آن‌ها در برقراری ارتباطات و تعاملات اجتماعی را کاهش می‌دهد و سبب انزوا خواهد شد (Sarant et al, 2018). کاهش ارتباط و تعامل اجتماعی خود باعث عدم رشد و تحول مهارت‌های اجتماعی است. با توجه به مباحث گفته‌شده، اهمیت مهارت اجتماعی و نقص این مهارت در نوجوانان با آسیب شنوایی لازم است به این مورد توجه ویژه شود.

بحث و نتیجه‌گیری

آسیب شنوایی شایع‌ترین آسیب حسی در جهان است و به دو دسته کم شنوایی و ناشنوایی تقسیم‌بندی می‌شود (Hallahan et al, 2018). پژوهش Hoffman و همکاران (۲۰۱۵) نشان داد مهارت اجتماعی در افراد با آسیب شنوایی بسیار کمتر از همسالان با شنوایی نرمال است. در حقیقت کم‌شنوایی علاوه بر مشکلات زبانی و گفتاری اثرات زیان‌باری بر رشد اجتماعی، بهزیستی، کیفیت زندگی داشته (Shearer et al, 2019) و سبب نقص در مهارت‌های اجتماعی می‌شود (Gracia et al, 2021). مهارت‌های اجتماعی نوجوانان اهمیت زیادی در دستیابی به توانمندی‌ها، شایستگی‌ها، موفقیت تحصیلی و سازش با موقعیت‌های پیش رو در زندگی آن‌ها دارد. کودکان و نوجوانانی که از مهارت اجتماعی قابل قبولی برخوردارند در شکل دادن روابط با همسالان و موفقیت در محیط‌های آموزشی و اجتماعی عملکرد بالاتری نسبت به همسالان فاقد مهارت اجتماعی دارند، مهارت‌های اجتماعی ضعیف سبب شکل‌گیری روابط و رشد اجتماعی نامطلوب بوده و در نهایت به شکست و ناکامی منجر خواهد شد (ثابت خواه فومنی و همکاران، ۱۳۹۸). مهارت‌های اجتماعی همچنین در برطرف کردن مطلوب نیازها، کمک خواهی و دوست‌یابی نقش اساسی ایفا می‌کند. رشد بالای مهارت اجتماعی توانایی فرد در محافظت از خود و هماهنگی با جامعه را افزایش می‌دهد (Kamper-DeMarco et al, 2020). از طرفی اهمیت این مهارت‌ها در محیط تحصیلی به صورت چشمگیری دیده می‌شود، نوجوانانی که مهارت اجتماعی لازم را ندارند سطح بالاتری از ناسازگاری در مدرسه نشان خواهند داد و احتمال تعلیق، اخراج، ترک تحصیل،



بزهکاری در آن‌ها در سطح بالاتری قرار دارد، همچنین به دنبال آن به احتمال زیاد با رسیدن به بزرگسالی از سلامت روان پایین‌تری نسبت به سایرین برخوردار خواهند بود (Salavera and Quílez-Robres, 2022). در نهایت باید گفت با توجه به محدودیت‌های ایجادشده توسط آسیب شنوایی از جمله پیامدهای جسمی، روانی و اجتماعی ضرورت اجرای مداخلات درزمینه‌ی افزایش توانمندی و مهارت‌های اجتماعی در این گروه افزایش می‌یابد تا به آن‌ها کمک شود با چالش‌های مختلفی که روزانه با آن‌ها مواجه می‌شوند، روبرو شوند (Freitas, 2023). بنابراین، بررسی مهارت‌های اجتماعی در نوجوانان با آسیب شنوایی از اهمیت و ضرورت خاصی برخوردار است. در همین راستا، پیشنهاد می‌شود که این مسئله مورد توجه خاصی قرار گیرد. از این رو پیشنهاد می‌گردد از روش‌های مختلف آموزشی و روانشناختی برای بهبود مهارت‌های اجتماعی نوجوانان استفاده گردد.

منابع

- عاشوری، محمد (۱۴۰۰). روانشناسی، آموزش و توابخشی افراد با آسیب شنوایی، چاپ اول، اصفهان: انتشارات دانشگاه اصفهان.
- حسن زاده، سعید و امرایی، کوروش (۱۳۹۸). تدوین برنامه آموزش مهارت‌های اجتماعی به خانواده کودکان ناشنوا: اثربخشی آن بر کاهش مشکلات رفتاری نوجوانان ناشنوی کاشت حلزون شده. فصلنامه پژوهش‌های کاربردی روانشناختی، ۱۰(۱)، ۷۲-۶۳. doi: 10.22059/japr.2019.260268.642882
- ثابت خواه فومنی، صدیقه، اخوان خداشهری، عباس و فرج پور کمسری، سمیه (۱۳۹۸). نقش سبک‌های فرزند پروری مادران در پیش‌بینی مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان پایه ششم دختر شهرستان فومن، دومین همایش ملی علمی پژوهشی روانشناسی و علوم تربیتی، شیروان

- Ashori, M., & Najafi, F. (2021). Emotion Management: life orientation and emotion regulation in female deaf students. *Journal of Child and Family Studies*, 30(3), 723–732. <https://doi.org/10.1007/s10826-021-01912-8>
- Ashori, M., & Jalil-Abkenar, S. S. (2016). Students with special needs and inclusive education. *Tehran: Roshd-e Farhang*, 103-29.
- Davids, R., Roman, N. V., & Schenck, R. (2021b). The challenges experienced by parents when parenting a child with hearing loss within a South African context. *Journal of Family Social Work*, 24(1), 60–78. <https://doi.org/10.1080/10522158.2020.1852639>
- De Gracia, M. R. L., De Rosnay, M., Hawes, D. J., & Pérez, M. (2021). Differences in emotion knowledge among Filipino deaf children, adolescents, and young adults. *Personality and Individual Differences*, 180, 110967. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.110967>
- Duncan, J., Colyvas, K., & Punch, R. J. (2020b). Social Capital, Loneliness, and Peer Relationships of Adolescents who are Deaf or Hard of Hearing. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 26(2), 223–229. <https://doi.org/10.1093/deafed/enaa037>
- Deming, D. J. (2017). The growing importance of social skills in the labor market. *Quarterly Journal of Economics*, 132(4), 1593–1640. <https://doi.org/10.1093/qje/qjx022>



- Emmett, S. D., Platt, A., Gallo, J. J., Labrique, A. B., Wang, N., Inglis-Jenson, M., Jenson, C. D., Hofstetter, P., Hicks, K. L., Ross, A. A., Egger, J. R., & Robler, S. K. (2023b). Prevalence of childhood hearing loss in rural Alaska. *Ear And Hearing*, Publish Ahead of Print. <https://doi.org/10.1097/aud.0000000000001368>
- Esnaola, I., Sesé, A., Antonio-Agirre, I., & Izaguirre, L. A. (2018). The development of multiple Self-Concept dimensions during adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 30(S1), 100–114. <https://doi.org/10.1111/jora.12451>
- Freitas, E., Simões, C., Mineiro, A., Rosa, P. J., & Santos, A. C. (2023). The impact of a Curriculum for Resilience Promotion in Deaf Children and Adolescents. *British Journal of Special Education*, 50(1), 127–149. <https://doi.org/10.1111/1467-8578.12450>
- Firozbakht M, Eftekhri Ardebili F, Majlesi A, Rahimi M, Esmaeilzade M. The prevalence of hearing loss in province capitals. *Journal of School of Public Health and Institute of Public Health Research*. 2007. 5(4): p. 1-9. In Persian
- Gillis, A. M., Vener, S. M., & Poulson, C. L. (2023). Teaching social skills. In Springer eBooks (pp. 979–997). https://doi.org/10.1007/978-3-031-19964-6_51
- Gresham, F. M. (2016). Social skills assessment and intervention for children and youth. *Cambridge Journal of Education*, 46(3), 319–332. <https://doi.org/10.1080/0305764x.2016.1195788>
- Hoffman, M. F., Quittner, A. L., & Cejas, I. (2014). Comparisons of social competence in young children with and without hearing loss: A Dynamic Systems Framework. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 20(2), 115–124. <https://doi.org/10.1093/deafed/enu040>
- Hallahan, D. P., Kauffman, J. M., & Pullen, P. C. (2018). *Exceptional learners: an introduction to special education* (14th Ed). Published by Pearson Education, Inc.
- Hassanzadeh, S., & Amraei, K. (2019). Designing of Social Skills Training Program for the mothers of Deaf Children: An assessment of its effects on Behavior Problems of Cochlear Implanted Deaf Adolescent. *Journal of Applied Psychological Research*, 10(1), 63-72.
- Hoffman, M. F., Quittner, A. L., & Cejas, I. (2014). Comparisons of social competence in young children with and without hearing loss: A Dynamic Systems Framework. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 20(2), 115–124. <https://doi.org/10.1093/deafed/enu040>
- Kamper-DeMarco, K. E., Shankman, J., Fearey, E., Lawrence, H. R., & Schwartz-Mette, R. A. (2020). Linking social skills and adjustment. In Elsevier eBooks (pp. 47–66). <https://doi.org/10.1016/b978-0-12-817752-5.00003-2>
- Laugen, N. J., Jacobsen, K., Rieffe, C., & Wichstrøm, L. (2017). Social skills in preschool children with unilateral and mild bilateral hearing loss. *Deafness & Education International*, 19(2), 54–62. <https://doi.org/10.1080/14643154.2017.1344366>
- Morris, S. (2002). Promoting Social Skills among Students with Nonverbal Learning Disabilities. *Teaching Exceptional Children*, 34(3), 66–70. <https://doi.org/10.1177/004005990203400309>
- Meyer, A. W., Sie, K. C., Skalicky, A., Edwards, T. C., Schick, B., Niparko, J. K., & Patrick, D. L. (2013). Quality of life in youth with severe to profound sensorineural hearing loss. *JAMA Otolaryngology-- Head & Neck Surgery*, 139(3), 294. <https://doi.org/10.1001/jamaoto.2013.35>
- McCreery, R. W., Walker, E., Spratford, M., Bentler, R. A., Holte, L., Roush, P., Oleson, J., Van Buren, J., & Moeller, M. P. (2015). Longitudinal Predictors of aided speech Audibility in infants and children. *Ear and Hearing*, 36(Supplement 1), 24S-37S. <https://doi.org/10.1097/aud.0000000000000211>
- Netten, A. P., Rieffe, C., Theunissen, S. C. P. M., Soede, W., Dirks, E., Korver, A., Konings, S., Oudesluys-Murphy, A. M., Dekker, F. W., & Frijns, J. H. M. (2015). Early identification: Language skills and social functioning in deaf and hard of hearing preschool children. *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology*, 79(12), 2221–2226. <https://doi.org/10.1016/j.ijporl.2015.10.008>



- Pfeffer S. (2012). Promote social-emotional development. How children become strong in community. Publisher Herder GmbH. Freiburg Psychology, 23, 16-18.
- Padhy, M., & Hariharan, M. (2023). Social skill measurement: standardization of scale. Psychological Studies, 68(1), 114–123. <https://doi.org/10.1007/s12646-022-00693-4>
- Ray, C. E., & Elliott, S. N. (2006). Social Adjustment and Academic Achievement: A predictive model for students with diverse academic and behavior competencies. School Psychology Review, 35(3), 493–501. <https://doi.org/10.1080/02796015.2006.12087980>
- Rieffe, C., Broekhof, E., Eichengreen, A., Kouwenberg, M., Veiga, G., Da Silva, B. M. S., Van Der Laan, A., & Frijns, J. H. M. (2018d). Friendship and emotion Control in Pre-Adolescents with or without hearing loss. Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 23(3), 209–218. <https://doi.org/10.1093/deafed/eny012>
- Salavera, C., & Quílez-Robres, A. (2022). Exploring the effect of parental styles on social skills: the mediating role of affects. International Journal of Environmental Research and Public Health, 19(6), 3295. <https://doi.org/10.3390/ijerph19063295>
- Sarant, J. Z., Harris, D., Galvin, K. L., Bennet, L. A., Canagasabay, M., & Busby, P. A. (2018). Social development in children with early cochlear implants: normative comparisons and predictive factors, including bilateral implantation. Ear and Hearing, 39(4), 770–782. <https://doi.org/10.1097/aud.0000000000000533>
- Shearer, A. E., Shen, J., Amr, S. S., Morton, C. C., & Smith, R. J. (2019). A proposal for comprehensive newborn hearing screening to improve identification of deaf and hard-of-hearing children. Genetics in Medicine, 21(11), 2614–2630. <https://doi.org/10.1038/s41436-019-0563-5>
- Szarkowski, A., & Toe, D. (2020). Pragmatics in Deaf and Hard Of Hearing Children: An Introduction. Pediatrics, 146(Supplement_3), S231–S236. <https://doi.org/10.1542/peds.2020-0242b>
- Stevenson, J., McCann, D. C., Law, C., Mullee, M., Petrou, S., Worsfold, S., Yuen, H. M., & Kennedy, C. (2010). The effect of early confirmation of hearing loss on the behaviour in middle childhood of children with bilateral hearing impairment. Developmental Medicine & Child Neurology, 53(3), 269–274. <https://doi.org/10.1111/j.1469-8749.2010.03839.x>
- Terlektsi, E., Kreppner, J., Mahon, M., Worsfold, S., & Kennedy, C. (2020). Peer Relationship Experiences of Deaf and Hard-Of-Hearing Adolescents. Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 25(2), 153–166. <https://doi.org/10.1093/deafed/enz048>
- Tsimpida, D., Kaitelidou, D., & Galanis, P. (2018). Determinants of health-related quality of life (HRQoL) among deaf and hard of hearing adults in Greece: a cross-sectional study. Arch Public Health, 76(1). <https://doi.org/10.1186/s13690-018-0304-2>
- World Health Organization. (2021). World report on hearing. World Health Organization.